Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 177/2022 vp eduskunnalle laiksi naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää kutsusta tulla kuultavaksi tasa-arvolain muutokseen liittyen. Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaa erittäin lämpimästi tasa-arvosuunnitteluvelvoitteen sekä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ennaltaehkäisyä koskevan tasa-arvolain säännöksen ulottamista varhaiskasvatukseen. Tietoinen ja suunnitelmallinen tasa-arvon edistäminen on myös keskeinen keino purkaa yhteiskunnassa vallitsevia sukupuolistereotypioita ja sukupuolirooleja. Suomessa esimerkiksi työmarkkinat ovat hyvin sukupuolittuneet ja ammattialojen sukupuolisegregaation lieventäminen edellyttääkin toimia koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla. Esitetty tasa-arvolain muutos tukisi varhaiskasvatuslakiin kirjattua tavoitetta edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tasa-arvosuunnitteluvelvoite olisi myös johdonmukainen koulutusjärjestelmän kokonaisuudessa.

Jo pienet lapset omaksuvat ympäristöstään erilaisia ajattelu- ja toimintamalleja ja onkin tärkeää, että kasvatusinstituutioissa varhaiskasvatuksesta alkaen pyritään sukupuolisensitiivisyyteen ja sukupuolitietoisuuteen lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Myös lasten sukupuoli-identiteetti kehittyy jo varhaislapsuudessa ja onkin tärkeää, että kaikki lapset voivat kasvaa itsensä arvostetuksi tuntien riippumatta sukupuolestaan tai sen ilmaisusta.

Ollakseen tehokasta tasa-arvon edistämisen tulee konkretisoitua varhaiskasvatuksen arjen käytännöissä. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että varhaiskasvatuksen järjestäjien ja tuottajien tasa-arvosuunnitteluvelvoite on konkreettinen tapa tuoda tasa-arvon edistäminen osaksi käytännön varhaiskasvatustoimintaa. Viime vuosina toteutettujen selvitysten ja tutkimusten mukaan varhaiskasvatuksessa tasa-arvon edistämisen diskurssi on sinänsä vahva, mutta se ei kuitenkaan välttämättä näy konkreettisina tekoina varhaiskasvatuksen arjessa. Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatimisvelvoite korjaisi tätä puutetta, sillä se toimisi työkaluna tasa-arvon edistämisen konkretisoinnissa ja arvioinnissa. Suunnitteluvelvoite varmistaa, että tasa-arvon edistämisen toimenpiteitä ja kehittämiskohteita sekä suunnitellaan että arvioidaan säännöllisesti. Tasa-arvosuunnittelu tukee arjen työtä ja varhaiskasvatuksen toimipaikan toimintakulttuurin kehittämistä sekä mahdollistaa varhaiskasvatuksen henkilöstön ammatillisen reflektion.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että perustelut säädösmuutoksille koskien tasa-arvosuunnittelun ulottamista varhaiskasvatukseen olivat perustellut ja kattavat, ja niissä oli huomioitu varhaiskasvatuksen erityispiirteet, kuten erilaiset varhaiskasvatusmuodot ja lasten ikä, hyvin. Esityksen 5 b §:n 4 momentissa olevat asiat ovat keskeisiä varhaiskasvatuksessa. Esityksessä myös lapsen osallisuuden tärkeys huomioidaan riittävällä tavalla.

Tällä hetkellä myös esiopetuksen asema tasa-arvosuunnittelun kokonaisuudessa on epäselvä: oppilaitosten yhteydessä järjestettävässä esiopetuksessa tasa-arvosuunnitelmat tulee laatia, varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävässä esiopetuksessa ei. Alle kouluikäisten lasten tasa-arvosuunnittelu ja toimenpiteet poikkeavat kouluikäisten ja sitä vanhempien lasten ja nuorten tasa-arvosuunnittelusta. Täten opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että oppilaitosten yhteissuunnittelu saattaa vaarantaa esiopetuksessa olevien lasten tasa-arvon edistämisen, ellei pienten lasten pedagogiikan ja didaktiikan erityispiirteitä oteta suunnitelmaa laadittaessa huomioon.

Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan lausuttavana oleva esitys tasa-arvosuunnittelun toimipaikkakohtaisuudesta päiväkotien kohdalla ja toisaalta kunnan kanssa yhteistyössä laaditut yhteiset suunnitelmat perhepäivähoitoon ja kunnalliseen avoimeen varhaiskasvatukseen ottavat riittävästi huomioon erilaisten varhaiskasvatusmuotojen erityispiirteet. Päiväkotien osalta suunnitelma on tarkoituksenmukaisinta laatia toimipaikkakohtaisesti. Päiväkodeissa työskentelevillä varhaiskasvatuksen opettajilla on asiantuntemusta tasa-arvon edistämisen kannalta keskeisten kehittämiskohteiden tunnistamiseen sekä kehittämistoimenpiteiden suunnitteluun ja arviointiin. Perhepäivähoidossa ja avoimessa

varhaiskasvatuksessa henkilöstöllä ei ole samanlaisia kelpoisuus- ja osaamisvaatimuksia, jolloin on tärkeää, että näiden varhaiskasvatusmuotojen tasa-arvosuunnitelmat laaditaan yhteistyössä kunnan kanssa ja yhteiseksi kunnan alueella, jotta varmistetaan riittävä tuki suunnitelmien laatimiseen ja toimeenpanoon.

Kunnan alueella voidaan valita kehittämiskohteeksi esimerkiksi tietty tasa-arvon edistämiseen liittyvä teema, joka sitten varhaiskasvatuksen toimipaikoissa konkretisoidaan kehittämisehdotuksiksi yhteistyössä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa. Näin voidaan taata, että relevanttien sidosryhmien osallisuus suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa toteutuu. Jos tasa-arvosuunnittelua tehdään vain valtakunnallisella tasolla opetussuunnitelmassa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet) tai paikallisen tason opetussuunnitelmassa, kehittämistoimenpiteet eivät nouse varhaiskasvatuksen arjesta ja niiden toimeenpano voi jäädä ohueksi. Tärkeintä on, että henkilöstölle annetaan mahdollisuus reflektoida omaa toimintaansa.

Esityksen mukaan tasa-arvosuunnitelmaa tulee päivittää säännöllisesti, vähintään kolmen vuoden välein. Tämä on kannatettavaa, sillä tasa-arvosuunnitelman tulisi olla varhaiskasvatuksen arjessa elävä ja kehittyvä asiakirja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää tärkeänä, että tasa-arvovaltuutetulle on esitetty henkilöresurssia varhaiskasvatuksen neuvonta- ja valvonta-asioiden hoitamiseen sekä rahoitusta tasa-arvosuunnitelmien laadintaan kunnille. Tasa-arvosuunnittelun vaikutuksia varhaiskasvatuksen henkilöstön työmäärään olisi myös tarpeen seurata.

Tasa-arvosuunnitteluvelvoitteen laajeneminen varhaiskasvatukseen edellyttää varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uusimista sekä tukimateriaalien laadintaa ja täydennyskoulutusta henkilöstölle. Näiden osalta vastuutahona toimii Opetushallitus. Opetus- ja kulttuuriministeriö on varannut määrärahaa tukimateriaalien laadintaan ja työ on käynnissä.

Nyt käsiteltävänä olevaan esitykseen ei ole otettu mukaan tasa-arvovaltuutetun eduskuntakertomuksessaan (K 1/2022 vp) esittämää suositusta siitä, että tietoon tulleeseen häirintään puuttumatta jättäminen katsottaisiin syrjinnäksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että kyseinen suositus selkeyttäisi velvoitetta puuttua häirintään ja vahvistaisi siten lasten ja nuorten oikeutta turvalliseen ympäristöön varhaiskasvatuksessa ja opintojen ja opiskelujen aikana ja toisaalta henkilökunnan tietoisuutta velvollisuudesta puuttua häirintään. Vastaava kirjaus on ollut hallituksen esityksessä yhdenvertaisuuslain muuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaisi vastaavaa tarkennusta tulevaisuudessa myös tasa-arvolakiin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö yhtyy sivistysvaliokunnan lausunnossaan (SiVL 23/2022) esittämiin näkökulmiin.